

Anmeldelser

Susanne Hegelund & Peter Mose:

Håndbog for statsministre. Politik, magt og ledelse
København: Gyldendal, 2006.

Håndbog for statsministre fokuserer på et centralt emne: Hvorledes bør den øverste politiske ledelse udøves? Hvad adskiller en god statsminister fra en dårlig – idet vi ser bort fra politikken men alene ser på statsministeren som leder. I store dele af bogen er det Anders Fogh Rasmussens ledelsesstil, der er i centrum. Op mod Fogh og hans ledelsesstil diskuteres andre politikere. Hvad gør Fogh, som Nyrup ikke gjorde? Har Helle Thorning noget med sig, som Fogh ikke kan? Og en stribe af andre politikere drages ind i diskussionen: Anker Jørgensen, Auken, Schlüter, Dyremose, Thor Pedersen, Connie Hedegaard, Lene Espersen, Bendt Bendtsen etc. Vi kommer godt rundt i vurderingen af, om den ene eller anden politiker har en (god) statsminister i maven eller ikke, og på den måde kommer vi faktisk godt ind på livet af et meget stort politisk persongalleri.

Samtidig tager bogen i sine 29 (typisk ret korte) kapitler en række temaer op. Bogen indledes lige på og hårdt med en beskrivelse af Fogh som en frygtindgydende modstander med fokus på hans stramme styring af sine ministre og embedsmændene, hans ledelse af koncernen Danmark A/S. Herefter følger en bred vifte af temaer. Et uprioriteret udpluk er f.eks. Bendt Bendtsen som holdspiller, direktionen bestående af Hjorten, Løkke og Thor, Socialdemokratiet som en syg organisation, de menige ministre som driftschefer, de fire musketerer i Dansk Folkeparti, Frank Jensens vildveje som statsministerkandidat, kvinder og ministerposter, inspiration fra udlandet, spin, politiske rådgivere, ministre udefra, indavl osv.

Som man kan se, kommer man meget vidt omkring, og bogen kunne være blevet en alt-godt-fra-havet-

bog, hvor de to vidende forfatterjournalister får fortalt alle de gode historier, de gennem årene har samlet op. Det, der redder bogen fra at falde i den grøft, er den systematiske brug af fem lederdyder, fem krav, som enhver topleder skal leve op til. Det skaber rygrad og sammenhæng i bogen. Det er de krav, de alle bliver holdt op mod. Det skaber til en vis grad også en provokation. Kan man anvende ledelsesteori (hentet fra det private erhvervsliv) på landets øverste ledelse? Det vender jeg tilbage til.

De fem lederdyder er: Enhver topleder 1) skal have en vision, 2) kunne kommunikere overbevisende, 3) have gode samarbejdsevner, 4) kunne skaffe resultater og 5) have evne og vilje til at arbejde med sit eget lederskab. Det er næppe nogen stor overraskelse for læseren, at forfatterne giver Fogh høje karakterer på de første fire dyder. F.eks. har Fogh et udførligt regeringsgrundlag og en kontrakt med vælgerne, og derfor kan det også kontrolleres, om ministrene leverer. Faktisk kan det virke, som om lederdyderne er udledt af Foghs succesrige ledelse af koncernen Danmark A/S. Han er modellen. Derimod synes det at knibe med den sidste lederdyd, og det er i høj grad den bogen handler om. Men lad de konkrete karaktergivinger ligge her. Læseren af bogen vil utvivlsomt finde det både fornøjeligt og oplysende at få vredet diverse politikere igennem lederdydsmaskinen. Her hjælper det også, at bogen er meget velskrevet og veloplagt fortællende i sin stil.

Men bogen har også et bestemt sigte, nemlig at få placeret politisk topledelse som et centralt spørgsmål. Forfatterens udgangspunkt er her, at politisk topledelse er et vanrøgtet område. På statskundskabsinstitutterne har man (vi) berøringsangst over for ledelsesteori, og på handelshøjskolerne interesserer man sig ikke for politisk ledelse, hedder det. Derfor er det nyt (og provokerende) at anvende ledelsesteori fra den

private sektor på politisk topledelse. Om det er nyt eller ej – lad det ligge. Men er det valgte ledelsesperspektiv interessant, og hvor dækkende er det?

Jeg tror, jeg må rundt om bogens terminologi, for bedre at kunne svare på spørgsmålet. Danmark optræder ikke som en nation eller som en stat men som en koncern – Danmark A/S – en spiller på et globalt marked. Indercirklen i regeringen er en direktion. Når en driftschef (læs minister) lever op til kravene i regeringsgrundlaget, så leverer han. Venstre og Dansk Folkeparti laver forretninger med hinanden. Partier er virksomheder på et marked, der kæmper om kunderne. I kapitel 14 hedder det, at Nyrup ikke tør skære igennem med en klar forretningsstrategi. »En dygtig købmand vil ellers straks notere, at han skal skaffe nye varer hjem for at holde på kunderne«. Der tales om efterspørgsel, om den socialdemokratiske butik, om anprisning af varerne, Auken omtales som tidligere butikschef og Lykketoft som regnskabschef.

Denne privatkapitalistiske terminologi benyttes konsekvent bogen igennem. Men hvorfor benyttes den overhovedet? Er det udtryk for en tidsånd, der mentalt har indlejret sig, således at forfatterne mere eller mindre automatisk – dvs. uden synderlig refleksion – bruger dens begrebsverden? Sådan udtrykker vi os i dag, og sådan ser verden altså ud? Er det den terminologi, som de centrale politiske ledere selv bruger, og som derfor må anvendes for at gengive deres verden? Er det en terminologi, der så at sige ad bagvejen følger med anvendelsen af bestemte ledelsesteorier fra den private sektor? Eller er det forfatternes bevidste provokation for at demonstrere, at vi godt kan forstå politisk ledelse med begreber og virkelighedsforståelser hentet fra den private sektor, fordi forskellene mellem offentlig og privat nemlig er så tilpas små, at det ikke er noget argument for at ville undgå privat ledelsesteori.

Jeg tror, at alle de nævnte svar kan have noget på sig, men jeg kan ikke udpege det vigtigste. Det må forfatterne hjælpe mig og læseren med. Selvom der ikke er nogen tvivl om, at forfatterne leverer et frisk input til ledelsesdebatten, er det ret indlysende, at terminologien og private ledelsesteorier kan have og faktisk har en både analytisk og normativ bias. For det første er ledelse i bogen top-down-orienteret. Selvom der i bogen er lidt tvivl indimellem, så er ledelse noget med at skære igennem og presse handling og resultater frem. Lederen har sin vision, kommunikation er et middel til

at skabe forandring i den ønskede retning, samarbejde handler om at opbygge forandringskoalitioner, der kan hjælpe visionen igennem, og så skal der vises resultater. Dvs. ledelse er ikke kun hierarkisk orienteret, den er også handlingsorienteret. Altså følger, at ledelse, der ikke har disse egenskaber, er dårlig ledelse. Det siges meget direkte i kapitel 13 (om Dansk Folkeparti): »Et totalt topstyret parti, hvor en stærk ledelse behændigt udstikker kursen. Her er der ingen ledelsesmæssig slinger i valsen. På den måde er det et moderne og anderledes parti.« God ledelse er således hierarkisk ledelse. Denne positive værdidom ligger i de ord, der er valgt. Behændig. Ingen slinger i valsen. Moderne. Anderledes. En interessant værdidom kommer også i den efterfølgende sætning: »Det (altså Dansk Folkeparti, red.) er kun ganske lidt afhængigt af sine medlemmer«. Javel, ja, det er altså en ledelsesmæssig fordel i en politisk organisation! Andetsteds (p.96) står der, at den gode statsminister som Fogh skal »skabe en centraladministration, der kører effektivt og velsmurt som en koncern«. Velsmurt som en koncern? Er koncerner noget, der altid kører velsmurt? Men man noterer sig selvfølgelig, at det at være en koncern eller koncernagtig altså er noget godt.

Problemet udspringer naturligvis af, at statsministerens og andre politiske leders rolle implicit afgrænses til den ene halvdel af deres liv, nemlig at skabe og stå i spidsen for handlingsorganisationer. Her drejer det sig om effektivitet, koordination, styring, efterfølgelse af bestemte mål etc. Men selv inden for denne ramme er der nu nok nogle, der vil mene, at hierarkisk ledelse er gammeldags ledelse. Moderne ledelse er værdibaseret ledelse, ledelse ved delegering etc. Men det er åbenbart blevet moderne at være gammeldags.

Den anden halvdel af den politiske leders rolle er netop ikke at handle men at reflektere. At tage bestik af samfundsudviklingen. At lytte. At tage pulsen. Eller som den svenske forsker Nils Brunsson ville sige: at afspejle de værdier, der er i det omkringliggende samfund. Man kan her indvende, at den allerførste lederdyd netop er, at lederen skal have en vision. Men der står intet om, hvorfra denne vision skal komme, hvordan man bør arbejde sig henimod den, hvem der skulle inddrages i visionsudarbejdelsen. En vision er noget den gode politiske leder kommer med. Far har ret. Og i Dansk Folkeparti har Mor ret, for partiet er som nævnt meget praktisk ganske uafhængigt af sine medlemmer. I Microsoft har topboss Steve Balmer ret, når han skriger ud til masserne af ansatte: »I love

this company«, og Fogh har ret, når han i skjortearmer i mere end en time manucurerer sine tilhængere i den rette tro. Politisk lederskab handler tilsyneladende ikke om, hvorledes den gode politiske leder skaber sin vision, men om hvordan den kommunikeres. Denne vinkel understreges mange gange. Kapitel om kommunikationslederen afsluttes med et citat fra Rylberg, koncerntchef i ISS: »Der er en ting der er drønvigtig: Det er det samme budskab, du skal gentage – igen og igen – indtil du bliver idiot. Det skal du gøre igennem mange, mange år. Og det skal være meget simpelt. Komplicerede budskaber har ingen gang på jorden.«

Der er flere ting at sige til et sådant citat. Stærke politiske ledere af mindre behageligt tilsnit har ikke mindst i nyere tid brugt denne kommunikationsopskrift med held for at ensrette masserne. Ingen nævnt ingen glemt. Og citatet står uimodsagt. Hvad betyder det? At forfatterne mener det samme? At de blot vil lade Rylberg komme til orde? Eller at forfatterne selv som journalister har meget nemt ved at føle sig tiltrukket af kommunikationssynsvinklen?

Det bringer mig hen til spørgsmålet om bogens metode og argumentationsform. I kildematerialet indgår samtaler med ca 150 politikere, embedsfolk, erhvervsledere etc. Hvem de er, ved vi kun meget sporadisk, og hvilken rolle de indhentede synspunkter spiller, er uklart. Nogle gange er et citat næsten en gentagelse af, hvad der står overfor i brødteksten. Nogle gange bliver der sagt ting, der er i modstrid med tidligere udsagn. Nils Åkerstrøm Andersen har således nogle meget anderledes synspunkter, som der desværre ikke følges rigtig op på. Andre gange står citaterne mere løsrevne. Konklusion mangler. Det er indimellem svært at vide, hvad forfatterne selv mener.

Men læs bogen. Den er velskrevet og forfriskende.

Torben Beck Jørgensen
Professor
Institut for Statskundskab, Københavns Universitet

*John L. Campbell, John A. Hall
& Ove K. Pedersen (red.)*

**National Identity and the Varieties of Capitalism.
The Danish Experience**
Copenhagen: DJØF Publishing.
544 s. kr. 275.

Det er for tiden almindeligt at fremhæve det danske samfunds dyder. Det gælder arbejdsmarkedet, hvor det er lykkedes virkeligheden at bevise, at det strukturproblem, der ville gøre det umuligt at komme under en arbejdsløshed på 6-8 pct., slet ikke findes – selv i de fjerneste egne har man snart hørt om den danske flexicurity-model; det gælder rigets generelle økonomiske tilstand med rigtige fortegn på alle de parametre, der i 1970'erne havde de forkerte; og det gælder den demokratiske udvikling, der ikke viser forfald i samme grad som de lande, vi normalt sammenligner os med.

The Danish Experience er et prisværdigt forsøg på at forklare, hvorfor Danmark i hvert fald i økonomisk henseende »has turned out to be so succesful« (p. 3). At det sidste er tilfældet søges godtgjort i indledningskapitlet, som er forfattet af John L. Campbell og John A. Hall. Det slipper de udmærket fra, om end en del af det statistiske materiale uden problemer kunne være opdateret. Kapitel præsenterer også de to teoretiske hovedsynsvinkler, som de resterende bidrag mere eller mindre – nogle slet ikke – forholder sig til; nemlig litteraturen om småstatskorporatisme med udgangspunkt i Katzensteins Small States in World Markets og varieties of capitalism-litteraturen. Endelig trækker indledningskapitlet også en række historiske tråde, som uddybes i nogle af bogens kapitler. Kapitel undgår generelt den rene lobhudning af det danske samfund, men anmelderen har svært ved at gøtte følgende konklusion på, hvorfor det homogene og decentraliserede danske samfund har en komparativt set stærk kompetence til problemløsning: »The point is that major challenges like these (1970'ernes og 1980'ernes økonomiske krise, anm.) have helped to keep everyone focused and in agreement on the big picture – that is, on basic national objectives – so that the conflicts and struggles that transpire have revolved primarily around how to best achieve these common objectives« (s. 28). Fint til en festtale, men som anmelderen husker det, gik fx den nødvendige suspension af den automatiske dyrtidsregulering i midten af 1980'erne ikke helt stille af sig. Og enighed om målene kan man vel altid opnå, hvis man blot formulerer dem tilstrækkeligt abstrakt. Artiklen viser en god forståelse for det danske samfund, om end den danske medredaktør burde have forhindret en sætning som »Indeed, since 1903 the governments has been run exclusively by coalition, minority governments« (s. 29).

Ud over indledningskapitlet er der 15 kapitler, som ikke alle kan blive omtalt her. I bogens første del »Inventing Denmark«, peger Uffe Østergård på, at Danmark allerede tidligt – i slutningen af det 18. og begyndelsen af den 19. årh. – havde kapacitet til at gennemføre relativt vidtgående og top-down styrede reformer af statsapparatet. Og mobiliseringen af bønderne i andelsbevægelsen i slutningen af det 19. årh. skete som bekendt uden særlig statslig indgriben. Det danske imperium, som igennem årene blev decimeret til en mindre, men komparativt set særdeles homogen nationalstat, havde således både en stærk stat og et stærkt civilsamfund. At Grundtvig fik en hel unik betydning for den danske selvforståelse er, som Østergård påpeger, en tilfældighed, men altså med massive konsekvenser for det danske samfund.

Lars Bo Kaspersen har også et langt historisk perspektiv i artiklen »The Formation and Development of the Welfare State«. Artiklen handler mere om velfærdsstatens historiske, politiske, institutionelle og kulturelle betingelser og omgivelser end om velfærdsstaten, der i øvrigt forstås meget bredt. Det gør ikke kapitlet mindre interessant, blandt andet fordi han relaterer udviklingen til Katzensteins Small States...

Peter Abrahamsen beskæftiger sig også med den danske velfærdsstat – men i det helt korte perspektiv; reformer siden 1990. Analysen kommer ikke så langt ud over den hjemlige debat og er i passager mere politisk kommenterende end analyserende. Mere svung er det over Per Kongshøj Madsens analyse, »How Can It Possibly Fly?«, af det danske arbejdsmarked og de seneste snart 12-13 års reformer heraf. Et mirakel, ja, men heller ikke uden problemer i forhold til integration af indvandrere og det tiltagende pres på de dårligst uddannede, som det påpeges.

Hjalte Rasmussen har et spændende bidrag, hvor han peger på, at danske parlamentariske forhold – mange partier, mindretals- eller koalitionsregeringer – har beredt vejen for en lax – blød – holdning til domstolene. »(T)he Danes preferred to be governed not by law but by man« (s. 201). Domstolene har stort set holdt sig tilbage fra at prøve politiske beslutninger, og embedsmænd og politikere har gjort deres bedste for at undgå det. De vil kunne handle så frit som muligt. Domstolene er slappe i vurderingen af grundlovens kapitel VIII om rettigheder. Eksempelvis er § 72 om boligens ukrænkelighed undermineret af angiveligt

200 lovbestemmelser, som hjemler myndigheders adgang til privat grund og bolig. Udformningen af grundlovens § 20 om suverænitetsafgivelse uden at følge grundlovens besværlige regler for grundlovsændringer er ifølge forfatteren et godt eksempel på, at man har skrevet loven, så den ikke stod i vejen for Danmarks internationale interesser. Faktisk er grundlovens kapacitet til at begrænse politisk udfoldelse så begrænset, at »it may be analytically helpful to conceptualize the Small State of Denmark as if it were in reality governed by an unwritten set of unenforceable constitutional customs and conventions« (s. 200). Så langt så godt. Men hvorfor finder danskerne sig i, at »the Privy League« – som er de toneangivende politikere fra Venstre, de konservative, de radikale og Socialdemokraterne – udfolder deres politiske håndværk uden kontrol fra domstolene? Svaret er enkelt og klart: Det er, fordi velfærdsstaten er så generøs, at »90 percent of the citizens pay via their taxes for a slightly differently composed other 90 percent« (s. 209). Så enkle forklaringer er ellers sjældne i samfundsvidenskaberne.

Nydeligt inden for bogens tema og teoretiske rammer falder Cathie Jo Martins bidrag, »Corporatism in the Post-Industrial Age«, som bygger på hendes danske bog Aktivering af arbejdsgivere. Hendes komparative undersøgelser af dansk og britisk arbejdsmarkedspolitik illustrerer nogle af korporatismens konsekvenser for virksomhedernes holdninger og adfærd. Hun viser blandt andet, at de danske arbejdsmarkedsreformer har nydt langt større opbakning fra arbejdsgiverne end de tilsvarende britiske, og at én af forklaringerne er DAs engagement i implementeringen af reformerne. Hertil kommer naturligvis en incitamentsstruktur, der var forenelig med arbejdsgivernes præferencer.

Peer Hull Kristensens bidrag fokuserer også på erhvervslivets strategier i lyset af virksomhedernes institutionelle omgivelser. Han peger på, at samspillet med myndighederne på mange niveauer og inden for mange forskellige områder har formet en særegen og langt hen ad vejen vellykket erhvervsstrategi med en stærk integration i den globale vidensøkonomi. Han peger også på det indbyggede problem i korporative strukturer, at myndigheder og organisationer kan være relativt afkoblede fra virksomhedernes problemer, muligheder og erfaringer.

Morten Kelstrup får i sin analyse af den danske EU-politik godt fat på de problemer, som EU-integratio-

nen stiller det danske corporate democracy over for, men viser også, at den pragmatiske danske EU-politik ganske godt formår at håndtere problemerne – endnu.

Bogen har tre afslutningskapitler. I de to første – glimrende ide i øvrigt – lader redaktørerne Peter Katzenstein og Peter Hall – fremtrædende eksponenter for bogens to teoretiske perspektiver – kommentere på bogens bidrag. Det giver dynamik til afslutningen. På vanlig amerikansk vis er de to reviewere venlige og imødekommende, men de har også skarpe kommentarer. Peter Katzenstein langer således ud efter nogle af bogens hovedforklaringer på det danske samfunds succes, nemlig antagelsen om homogenitet og decentralisering. Mange af bogens forklarende forhold kan gøre sig gældende også i mindre homogene samfund, påpeger han. Peter Hall har kritiske kommentarer til begrebet negotiated economy, som han har svært ved at passe ind i en empirisk komparativ kontekst.

Bogen skal roses for at forsøge at sætte det danske samfunds udvikling gennem de seneste årtier ind i en historisk ramme og i forhold til den internationale litteratur. Men bogen er ikke ganske vellykket. Den lider først og fremmest af to skavanker, som kendetegner mange – måske endda de fleste – antologier. Den er for lang. De 525 sider kunne med fordel have været reduceret betydeligt. Op mod 50 sider lange antologibidrag er en uting, når man vil have så mange bidrag med. Det andet problem hænger sammen med det første: Redaktørerne har ikke været tilstrækkeligt skrappe i redigeringen. Det giver meget ujævne bidrag, som gør det vanskeligt for læseren – ikke mindst den ikke særligt kyndige på danske samfundsforhold, som jo må være en væsentlig del af målgruppen – at få fat på, hvad bogens/bidragenes hovedbudskaber egentlig er. Nogle forfattere forholder sig direkte til bogens to teoretiske perspektiver, nogle gør det ganske overfladisk, og nogle gør det slet ikke. Nogle forfattere har relativt lange ikke alt for klare teoretiske indledninger, mens andre hopper ud i empiriske analyser fra linie 1. En tredje skavank, som især generer denne anmelder, er behandlingen af korporatismebegrebet, som spiller en stor rolle bogen igennem. Ud over at være et lille, homogent og decentraliseret samfund er Danmark et konsensusfund i kraft af institutioner, som har mange år på bagen. I de fleste bidrag anvendes korporatismebegrebet, som det gøres inden for political economy-tradition

tionen, dvs. som en koordineringsmekanisme på arbejdsmarkedet (fx ss. 318, 20, 39, 438). Andre steder henvises der blot til korporatisme som koordination (ss. 271ff.), mens korporatisme også betegner en institution for interessemediering inden for andre politikområder (fx ss. 392, 264, 318). For så vidt udmærket, men det giver et alt andet end klart billede af den danske korporatisme. Tilmed er der selv i Ove Kaj Pedersens kapitel med titlen »Corporatism and Beyond: The Negotiated Economy« kun vage diskussioner af ændringerne i de korporative strukturer i den periode, som har bogens hovedinteresse; de seneste ca. 30 år. Ud over at fastsættelsen af løn- og arbejdsvilkår er blevet mere decentraliseret gennem de seneste årtier, overlades læseren til en noget uklar fornemmelse for udviklingen i den institution, der antages at have så stor betydning for det danske konsensus-samfund.

Peter Munk Christiansen
Professor
Institut for Statskundskab, Syddansk Universitet

*Niels Finn Christiansen, Klaus Petersen,
Nils Edling & Per Haave (red.)*

The Nordic Model of Welfare.

A Historical Reappraisal

Museum Tusulanums Forlag

Københavns Universitet

2006. 432 sider. Pris kr. 350,00.

Begrebet »den nordiske velfærdsmodel« er velkendt fra den politologiske litteratur og internationale velfærdsforskning, men holder begrebet ved en nærmere efterprøvning? Siden slutningen af 1990'erne har en gruppe nordiske historikere arbejdet med sammenlignende studier af velfærdsstaternes udvikling i de nordiske lande. Formålet har været at finde lighedspunkter såvel som forskelle i udviklingen af velfærdsystemerne i Norge, Sverige, Finland, Island og Danmark i det 20. århundrede. Bogen udfordrer ikke radikalt begrebet »den nordiske velfærdsmodel«. Begrebet har fortsat en vis berettigelse, men fra forfatterens historiske perspektiv er forskellene mellem landene alligevel så store både i udviklingen over tid og i indholdet af velfærdsstaterne, at det vil være mere korrekt at tale om »en model med fem undtagelser«.

I bogen findes en detaljeret sammenligning af udviklingen i de nordiske lande indenfor alderspension, ar-

bejdsløshedsunderstøttelse, og hospitalssektoren. Det er karakteristisk for alle tre områder, at lige så snart man begynder at kradsede lidt i overfladen krakelerer glansbilledet af en fælles nordiske model. Forskellene er mest åbenlyse indenfor arbejdsløshedsforsikringen, som Nils Edling har givet en meget indsigtfuld behandling. Der er en række oplagte lighedspunkter, men der er også interessante forskelle. Danmark, Norge og Finland havde indført frivillige arbejdsløsheds-kasser med offentlige bidrag før eller under 1. verdenskrig, mens Sverige først kom med i 1934 og Island så sent som 1955. Vanskelighederne ved at se en fælles nordisk strategi bliver ikke mindre, når man får at vide, at Norge indførte en tvungen forsikring i 1938, mens et tilsvarende forsøg i Sverige mislykkedes efter krigen. Forskellene forstærkes yderligere, når man sammenligner de enkelte nordiske landes regler for dækningsgrad, karenstage og det maksimale antal dage med understøttelse. Det er åbenbart, at forskelle i de enkelte landes politiske styrkeforhold og i arbejdsmarkedets struktur har haft en afgørende betydning for hvorledes arbejdsløsheds-systemerne har udviklet sig.

Alderspensionen er et andet område hvor de nordiske lande har valgt differentierede løsninger. Forskellene er her mindre iøjnefaldende, hvis man gør status i årene efter 2. verdenskrig, hvor der tegner sig et billede af en bevægelse mod en universel, stort set indkomstaafhængig alderspension. Men Klaus Petersen og Klas Åmark viser, at der er forskel på, hvor hurtigt man bevægede sig hen mod dette system. Finland og Norge fik først gennemført alderspensionsreformer i 1930'erne, og frem til verdenskrigen var der store forskelle i pensionsalder, i brugen af indkomstaafhængige ydelser og i finansieringsmåden, hvor skattefinansieringen i nogle lande blev suppleret med bidrag. Afvigelser fra standardmodellen skulle også blive betydelig fra 1960'erne, hvor supplerende bidragsfinansierede pensionsordninger blev introduceret i meget forskellig takt. Der blev valgt forskellige udformninger i de enkelte lande, men generelt har den universelle, skattefinansierede alderspension fået stadig mindre betydning, og i Finland er denne pensionstype helt udfaset fra 2000.

Den offentlige sundhedssektor er en af grundpillerne i velfærdsstaten, og Per Haave fokuserer i sit kapitel på hospitalerne. Hospitalssektoren er speciel, fordi den nok har været offentlig og skattefinansieret, men den har hovedsagelig været et anliggende for de loka-

le myndigheder. Den statslige planlægning af hospitalssektoren er institutionaliseret på et relativt sent tidspunkt, og det er et område, hvor der har været udpræget national konsensus. Fra 1990'erne har hospitalssektoren været karakteriseret ved et opbrud, og det nordiske enhedspræg er blevet opløst. Sverige er gået længst med at indføre konkurrence i sektoren, mens Norge har valgt at overføre ansvaret for hospitalssektoren fra det lokale til det statslige niveau. Man må håbe, at en historiker på et senere tidspunkt giver sig i kast med at analysere forskelle og lighedspunkter indenfor den primære sundhedssektor, som kun bliver berørt sporadisk i kapitlet.

Klas Åmark's kapitel om udviklingen i kvindernes deltagelse på arbejdsmarkedet giver en interessant gennemgang af hvorledes ændringer i sociale normer gennem århundreder har påvirket kvindernes adgang til arbejdsmarkedet. Det er ikke kun et spørgsmål, om der var brug for dem på arbejdsmarkedet, men også om det var muligt for dem at tage et job udenfor hjemmet. Igen er der nok nogle grundlæggende fælles træk, men der er også interessante forskelle mellem de nordiske lande. Frem til 1970'erne var erhvervsfrekvensen for gifte kvinder fortsat lav i Norge, mens finske kvinder havde en meget høj erhvervsdeltagelse. Artiklen adskiller sig fra de øvrige bidrag i bogen ved at fokusere på det eksisterende statistiske materiale, mens der kun i begrænset omfang er henvisninger til selve debatten om kvindernes ret/pligt til at være tilknyttet arbejdsmarkedet.

To af bogens kapitler analyserer det formaliserede nordiske samarbejde. I Klaus Petersens bidrag om nordisk socialpolitisk samarbejde, behandles de regelmæssige møder mellem nordiske embedsmænd, politikere og ministre i perioden frem til 1950'erne. Det nordiske samarbejde resulterede i en række praktiske resultater som konventionerne om det nordiske arbejdsmarked og den gensidig anerkendelse af sociale rettigheder. Samarbejdet førte ikke frem til en fælles nordisk model, men de nordiske møder blev et forum, hvor der foregik en gensidig inspiration og konkurrence. Netop konkurrencen og de nationale modsætninger fremhæves i flere af antologiens bidrag som en hindring for det nordiske samarbejde. Det nordiske interessefællesskab virker umiddelbart så indlysende, at man ofte overser, at behov for at skabe en selvstændig national identitet har gjort Norge og Finland forbeholdne overfor et alt for tæt samarbejde specielt i mellemkrigstiden.

Urban Lundberg analyserer samarbejdet indenfor den nordiske arbejderbevægelse med udgangspunkt i SAMAK-rapporterne dog primært fra 1980'erne og 1990'erne. Interessant er behandlingen af forsøget i midt-1980'erne på at formulere en fælles udviklingsstrategi for den nordiske region, som kunne genskabe den fulde beskæftigelse på et solidarisk grundlag. Dette forslag fik ikke en lang levetid. Men det er ikke kun i dag, at det virker virkelighedsfjernt; allerede ved fremkomsten forekom det at være ude af trit med udviklingen. Mere varig betydning fik SAMAK-rapporten om fornyelse af den offentlige sektor gennem decentralisering og anvendelse af private virksomheder til produktion af offentlige ydelser. Desværre behandler forfatteren ikke, hvordan SAMAK-rapporterne blev anvendt til at omformulere de enkelte nationale socialdemokratiets politikker, og man må håbe at andre historikere vil fortsætte med at undersøge dette område.

Bogen indeholder 3 yderligere kapitler som alle er kendetegnet ved at være landestudier, mens det komparative aspekt er stærkt begrænset. Det betyder ikke, at kapitlerne ikke kan være læseværdige, men de står ikke centralt i forhold til bogens tema. Inger Elisabeth Haavet giver en fascinerende gennemgang af norsk familiepolitik, men det nordiske perspektiv indgår kun som en referenceramme, og det er ikke muligt at vurdere om den norske debat er unik. Et tilsvarende problem har læseren med Riitta Oittinens behandling af sundhedsspørgsmålet med udgangspunkt i et finsk socialdemokratisk kvindetidsskrift. Artiklen giver dog et værdifuldt indblik i den finske debat, og vil kunne anvendes ved en senere komparativ be-

handling af de nordiske lande. Pauli Kettunen afstår i sit bidrag helt fra at inddrage de øvrige nordiske lande og vælger i stedet at se på Finland som en illustration på et nordisk samfund. En noget speciel tilgang i et kapitel, der handler om styrken ved internationale sammenligninger.

Det ville nok have været en fordel, hvis de 3 sidstnævnte bidrag med primært nationalt sigte ikke var blevet medtaget. For redaktører kan det være svært at sige nej, når manuskripterne viser sig ikke at holde sig indenfor de udstukne rammer, men som universitetsforlag burde Museum Tusulanum nok have stillet krav om en større homogenitet i produktet. Det er beklageligt, for det er en god bog bedømt ud fra de øvrige kapitler og den glimrende indledning og afslutning, som Nils Finn Christiansen har skrevet sammen med Pirjo Markkola og Klaus Petersen.

Der er ingen tvivl om, at bogen vil blive et standardværk fremover, selv om der selvfølgelig er vigtige områder, der ikke er blevet behandlet i denne omgang. Mest markant føles savnet af en sammenligning af den basale sociale forsorg i de nordiske lande, for her vil man umiddelbart forvente at finde nogle af de største forskelle. Men det ville også være oplagt at se på sygekasser, invalideforsikring og sygedagpenge, hvor den konkrete udformning af ordningerne ofte vil variere fra land til land, selv indenfor det nordiske område.

Niels-Henrik Topp
Institut for Statskundskab
Københavns Universitet